

Förväntade och Verkliga
Riskbeteenden bland
Stockholmselever
i Årskurs
Nio

Bassam Michel El-Khoury & Knut Sundell

Bassam Michel El-Khoury & Knut Sundell
Förväntade och Verkliga Riskbeteenden bland Stockholms elever i Årskurs Nio
Forsknings- och Utvecklingsenheten,
Stockholms stad
FoU-rapport 2004:3

© Alla rättigheter förbehållna
Forsknings- och utvecklingsenheten samt författarna
Kopiering, även för undervisningsbruk, är helt förbjuden
utan Forsknings- och Utvecklingsenhetens skriftliga medgivande.
För tillstånd, ring 08-508 25 000
Omslag: Erik Finne
Tryckt hos AJW-tryck AB
ISSN: 1404-3351
ISRN: S-SotF-FoU—04/3--SE

FÖRORD

I en kommunal tillvaro av ändliga resurser är det viktigt att prioritera. Det handlar inte bara om att finna var förekomsten av problem är hög. Det handlar också om att identifiera var förändringspotentialen är stor. Exempelvis kan två grundskolor ha lika många elever som regelbundet dricker alkohol, men den ena skolan genom sitt förebyggande arbete lyckats halvera antalet, medan den andra skolan har ett högre antal än nödvändigt eftersom deras förebyggande arbete är svagt. I denna rapport beskrivs en metod för att identifiera grundskolor med en större förändringspotential än andra.

Underlaget för analyserna har hämtats från 2002-års drogvaneinventering i Stockholm med elever i grundskolans år 9 och gymnasiet år 2. Detta är den fjärde rapporten som bygger på det undersökningsmaterialet. Tidigare rapporter som publicerats handlar om hur drogkonsumtionen utvecklats bland Stockholms elever och vad som fungerar som risk- och skyddsfaktorer för olika riskbeteenden¹ samt vad som kännetecknar klottrande elever² respektive skolkande elever³.

Initiativet till undersökningen kommer från Anders Häregård, Preventionscentrum Stockholm (Precens). Studien har även finansierats av Precens.

Stockholm april 2004

Knut Sundell
Forskningsledare

¹ Sundell (2003)

² Sundell, Shannon & Andrée Löfholm (2002)

³ Karlberg & Sundell (2004)

INNEHÅLL

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	7
Förekomst av riskbeteenden	7
Syfte	9
UNDERSÖKNINGEN	10
Urval av skolor och elever	10
Datainsamling	10
Beräkning av förväntade värden	10
Beräkningsmetod	11
RESULTAT	13
Förklaringsmodeller för de undersökta riskbeteendena samt betyg	13
Skolors riskprofiler	17
Grafisk beskrivning av problemprofiler	20
DISKUSSION	26
Sammanfattning av resultaten	26
Resultatens tillförlitlighet	26
Skolors riskprofiler som komplement i det preventiva arbetet	27
LITTERATUR	29
BILAGA	31

SAMMANFATTNING

Förekomsten av problembeteenden (alkohol och drogbruk, kriminalitet, bristande skolanpassning) bland elever i årskurs 9 varierar kraftigt mellan olika grundskolor. En jämförelse av skolor är dock inte alltid rättvis, något som också representanter för flera skolor har påpekat. Orsaken är att vissa skolor kan ha en högre andel elever som av olika skäl är mer benägna till problembeteenden. En viktig del i utvecklandet av det preventiva arbetet är därför att identifiera skolor där väsentligt flera elever än *förväntat* har problem och inte endast fokusera på skolor med många problemelever. I denna rapport beskrivs en metod att identifiera dessa grundskolor.

Rapporten bygger på data från 2002-års drogvaneinventering med elever i årskurs 9 i Ekerö, Haninge, Huddinge, Stockholm, Sundbyberg och Södertälje. Urvalet omfattar exakt 100 grundskolor med 7 525 elever. Analysmodellen och den beräkningsmetod som använts – regressionsanalys – är desamma som tidigare använts för att beräkna kommuners förväntade och verkliga socialbidragskostnader, kommuners brottnivåer samt skolors betyg. Sammanlagt användes 54 "risk- och skyddsfaktorer" för att beräkna skolornas förväntade värden. Dessa risk- och skyddsfaktorer är självrapporterade uppgifter som beskriver elevernas sociala bakgrund, föräldra- och kamratrelationer, fritidsysselsättningar, erfarenhet av alkohol- och droger, skolanpassning samt kriminalitet.

Det visas i rapporten hur analysmodellen kan användas för att signalera vilka grundskolor som har en tydlig potential för att utveckla det preventiva arbetet. Med hjälp av den statistiska metoden går det att identifiera för varje definierat problemområde de skolor som manifesterar ett problem mer eller mindre än vad som kunde förväntas givet de elever som går i skolan, skolans pedagogiska och sociala klimat, och den framtagna modellen för det specifika problemområdet. Det betyder inte att de resultat som modellen genererar automatiskt är "sanna". Beräkningarna bygger på statistiska antaganden som förenklar och inte automatiskt motsvarar verkligheten. Om andra förklaringsvariabler funnits tillgängliga skulle det ha kunnat skapa andra förklaringsmodeller och andra förväntade värden.

Metoden bör kunna fungera som ett komplement till normalt förekommande inventeringar av olika typer av riskbeteenden.

Sökord. Prevention, riskbeteenden, förväntade och verkliga värden.

BAKGRUND

Kunskap om vad som kännetecknar en effektiv prevention mot ungdomars alkohol- och drogmisbruk, brottslighet och andra riskbeteenden har ökat påtagligt under det senaste decenniet⁴. Dagens främsta problem är därför inte att ta reda på vad som bör göras för att förebygga riskbeteenden utan snarare att identifiera områden där förutsättningarna för ett preventivt arbete är bättre. I denna rapport beskrivs en metod att identifiera grundskolor med en utvecklingspotential för preventiva insatser.

Förekomst av riskbeteenden

Det finns betydande skillnader i självrapporterade problem som alkohol- och drogbruk, kriminalitet samt skolanpassning bland ungdomar i olika delar av Stockholm⁵. År 2002 varierade exempelvis andelen elever i grundskolans år 9 som varit berusade mellan 22 och 92 procent mellan olika skolor (figur 1), andelen som använt narkotika varierar mellan noll och 36 procent (figur 2) och andelen som begått allvarliga brott som rån, bilstöld och inbrott mellan noll och 32 procent (figur 3). Dessa skillnader kan inte enbart förklaras av skolornas socioekonomiska upptagningsområden. Visserligen var det vanligare att eleverna varit berusade i skolor som låg i socialt välordnade stadsdelar⁶, men andelen som var daglig rökare, som någon gång använt narkotika och som någon gång sniffat har inget signifikant samband med var skolan låg⁷.

Det finns visserligen ett statistiskt säkerställt samband, om än svagt, mellan andelen grundskoleelever som begått allvarligare brott det senaste året och stadsdelens sociala utsatthet¹⁰, men det finns inget samband mellan var skolan låg och förekomsten av elever som utsatts för brott, som skolkat respektive som mobbat andra¹¹.

Bristen på tydliga samband mellan förekomsten av riskbeteenden och skolans socioekonomiska närmiljö gör således skolans närmiljö som olämplig för att initiera riktat utvecklingsarbete.

Det räcker inte med att identifiera grundskolor där riskbeteenden är vanliga bland eleverna. Två grundskolor kan ha lika många elever som regelbundet dricker alkohol, men där den ena skolan genom sitt förebyggande arbete lyckats halvera antalet, medan den

⁴ American Psychologist (2003); Carr (2000); Farrington & Coid (2003); Ferrer-Wreder, Stattin, Lorente, Rubman & Adamson (2003); Hawks, Scott, McBride, Jones & Stockwell (2002); Lipsey & Wilson (1993; 1998); Sherman, Farrington, Welsh & MacKenzie (2002); Wilson, Lipsey & Derzon (2000; 2003)

⁵ Sundell (2003)

⁶ $r(n = 66) = .65, p < .001$

⁷ $r(n = 66) = .02, -.22$ och $-.24$

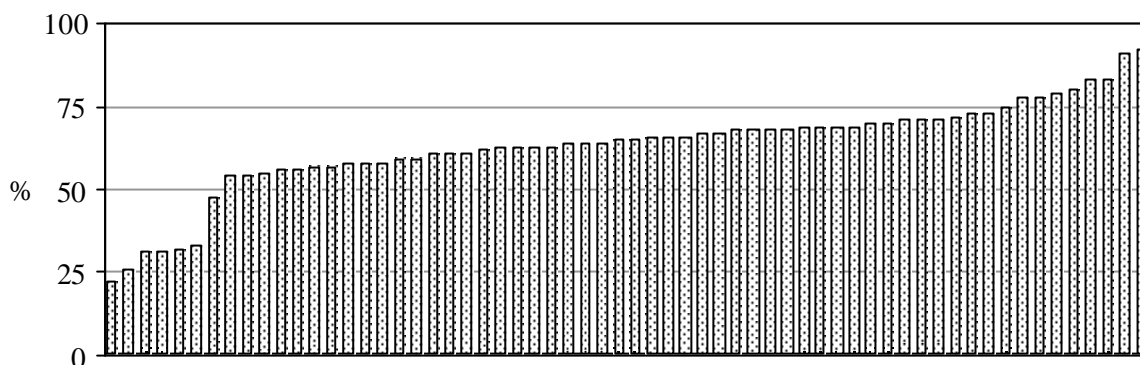
⁸ $r(n = 66) = .36, p < .01$

⁹ $r(n = 66) = -.14, -.24$ resp. $.04$

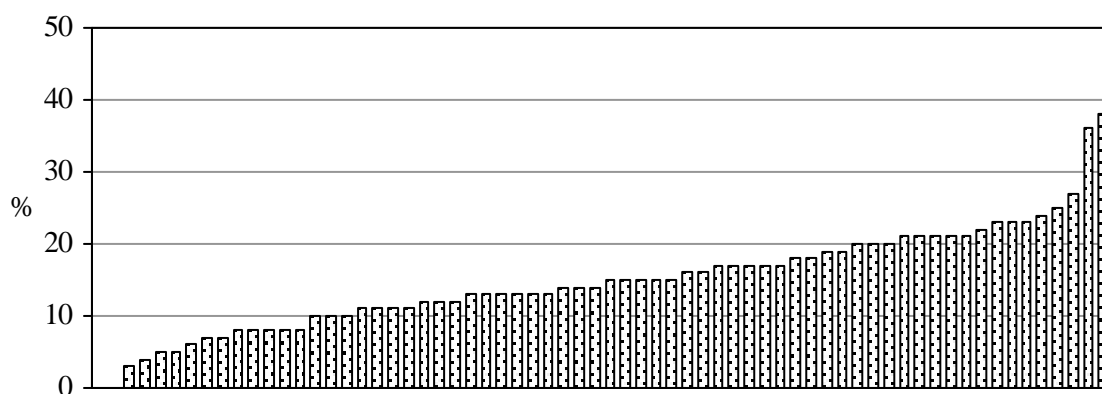
¹⁰ $r(n = 66) = .36, p < .01$

¹¹ $r(n = 66) = -.14, -.24$ resp. $.04$

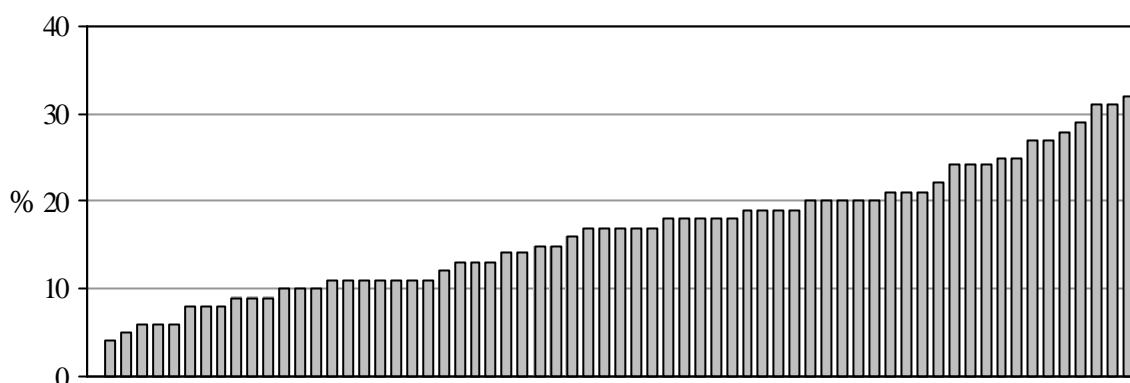
andra skolan genom frånvaron av förebyggande arbete har ett högre antal än som skulle behöva vara. En viktig del i utvecklandet av det preventiva arbetet är därför att identifiera skolor där väsentligt flera elever än förväntat har problem och inte endast hitta skolor med många problemelever.

Figur 1. Andel grundskoleelever som någon gång varit berusade år 2002 i Stockholm kommun (varje stapel = en skola)

Figur 2. Andel grundskoleelever som använt narkotika någon gång år 2002 i Stockholm kommun (varje stapel = en skola)

Figur 3. Andel grundskoleelever som begått "allvarligare" brott år 2002 i Stockholm kommun (varje stapel = en skola)

Syfte

Ett sätt att beräkna förväntade värden är att använda en statistisk metod som kallas regressionsanalys. Metoden har tidigare använts i Sverige för att beräkna vilka socialbidragskostnader svenska kommuner förväntas ha i relation till sina strukturella förutsättningar¹², att beräkna förväntade brottsnivåer i svenska kommuner¹³ samt skolors förväntade resultat¹⁴.

Syftet med denna studie är att dels identifiera förklaringsmodeller för riskbeteenden aggregerade över elever i åk 9 för ett antal skolor i Stockholm kommun och dels att med hjälp av dessa modeller beräkna graden av avvikelser mellan de faktiska värdena för dessa skolor och de förväntade.

¹² Bergmark & Sandgren (1998)

¹³ Brottsförebyggande rådet (2002)

¹⁴ Skolverket (1999)

UNDERSÖKNINGEN

Urval av skolor och elever

Underlaget för analyserna är den drogvaneenkät som i mars 2002 samlades in från elever i årskurs 9 i Ekerö, Haninge, Huddinge, Stockholm, Sundbyberg och Södertälje. Urvalet omfattar exakt 100 grundskolor: 4 från Ekerö, 7 från Haninge, 3 från Sundbyberg, 10 från Huddinge, 66 från Stockholm och 10 från Södertälje. I Haninge, Huddinge och Sundbyberg ingår samtliga grundskolor och i Södertälje samtliga kommunala skolor men inte några fristående skolor. Av Stockholms 102 grundskolor med elever i årskurs 9 medverkar 66. Tre avböjde medverkan och två skolor uteslöts helt eftersom de ingick i den årliga rikstäckande inventering som Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning (CAN) genomför. Övriga inbjöds inte att medverka antingen beroende på att de hade färre än 20 elever per klass i grundskolans år 9, hade färre än 10 av eleverna per klass som var bosatta inom Stockholms stad eller att eleverna inte talade svenska. Svar finns från 7 525 elever. Se Sundell (2003) för en mera detaljerad beskrivning av urvalsproceduren.

Datansamling

För datansamling och datainkodning ansvarade Stockholms stads Utrednings- och Statistikkontor (USK). Den använda drogvaneenkäten registrerade dels information om elevers riskbeteenden i vid bemärkelse, dels viktiga risk- och skyddsfaktorer som annan forskning identifierat¹⁵. Enkäterna levererades till skolorna i början av mars 2002. Eleverna besvarade enkäten anonymt under lektionstid och återlämnade den ifyllda enkäten i ett förslutet kuvert till klassläraren som prickade av på klasslistan vilka elever som varit närvarande under lektionstimmen och samlade in enkäterna. Enkäterna hämtades därefter på avtalad tid av USKs personal, vanligen två eller tre veckor senare. I flera fall kom insamlingstiden att utsträckas något på grund av svårigheter för skolor att hinna låta eleverna besvara enkäten.

Beräkning av förväntade värden

Variationer av den beräkningsmodellen som användes här har funnits för att beräkna kommuners förväntade socialbidragskostnader¹⁶, och brottsnivåer¹⁷, samt skolors förväntade resultat¹⁸.

¹⁵ Enkäten kan laddas ner från http://www.stockholm.se/files/65800-65899/file_65888.pdf

¹⁶ Bergmark & Sandgren (1998)

¹⁷ Brottsförebyggande rådet (2002)

Beräkningarna i denna undersökningen omfattar sju (över elever och per skola) aggregerade mått på riskbeteenden samt *fullständiga betyg i skolan*. De modeller som har konstruerats och de jämförelser mellan verkliga och förväntade värden som har alltså gjorts är för de följande nio variablerna (se även bilaga A):

1. Den procentuella andelen dagligrökare och/eller snusare per skola
2. Den genomsnittliga alkoholkonsumtionen i cl ren alkohol (totalt) under det senaste året¹⁹
3. Den procentuella andelen som använt narkotika någon gång per skola
4. Det genomsnittliga antalet "mindre allvarliga brott" det senaste året²⁰
5. Det genomsnittliga antalet "allvarligare brott" det senaste året²¹
6. Förekomst av skolk (genomsnittligt värde på "skolkfrågan" i enkäten)²²
7. Förekomst av mobbare (genomsnittligt värde på "mobbningsfrågan" i enkäten)²³
8. Den procentuella andelen elever som är godkända i samtliga tre kärnämnen: svenska, engelska och matematik per skola.

För riskbeteendena gäller alltså att två av riskbeteendena redovisas i form av procentandelar per skola och fem i form av genomsnittliga värden på svar som eleverna gett på en viss fråga. För variabeln *fullständiga betyg i skolan*, är beräkningarna och redovisningen baserade på procentandelar.

Utöver dessa åtta riskbeteenden gjordes dessutom ett försök att identifiera en beräkningsmodell för förekomsten av mobbade elever i skolorna. Det misslyckades dock och ingår således inte i de nedan redovisade analyserna.

Beräkningsmetod

För att beräkna skolornas förväntade värden med avseende på de åtta nämnda faktorerna har multipel regressionsanalys använts. Beräkningarna har genomförts i tre steg. I det första steget identifierades möjliga förklaringsvariabler (s k prediktorer) enligt tidigare forskning. Dessa variabler beskriver elevernas sociala bakgrund, föräldra- och

¹⁸ Skolverket (1999)

¹⁹ Utgångspunkten är elevernas uppgifter om den ungefärliga kvantiteten per dryckestillfälle av folköl, starköl, vin, blanddrycker (t ex cider, alkoholisk) samt sprit. Dessa kvantiteter har multiplicerats med dryckesfrekvensen och sedan omräknats till ren alkohol (100%) enligt CANs normer.

²⁰ Snattat, tjuvakt på tunnelbana eller pendeltåg, klottrat/olaglig graffiti, köpt något som var stulet, sålt något som var stulet, burit vapen, stulit något annat som inte explicit efterfrågats, annan brottslig handling. Svartalternativen var ingen gång, 1 – 2 gånger, 3 – 5 gånger, 6 – 10 gånger samt mer än 10 gånger.

²¹ Stulit cykel/moped, stulit bil/motorcykel, tvingat någon att ge dig pengar/mobiltelefon, tvingat till sig sex från någon, med avsikt slagit någon så att denne behövt uppsöka sjukvård, gjort inbrott, stulit ur någons ficka. Svartalternativen var ingen gång, 1 – 2 gånger, 3 – 5 gånger, 6 – 10 gånger samt mer än 10 gånger.

²² Svartalternativen är att aldrig ha skolkat en hel dag den senaste terminen, 1 gång, 2 – 3 gånger 4 – 10 gånger fyra respektive mer än 10 gånger.

²³ Svartalternativen är att aldrig ha mobbat någon det senaste läsåret, enstaka gång, 2 – 3 gånger i månaden, ungefär en gång i veckan respektive flera gånger i veckan.

kamratrelationer, fritidssysselsättningar, erfarenhet av alkohol- och droger, skolanpassning samt kriminalitet. Totalt har 54 förklaringsvariabler använts.

Det andra steget innebar att stegvis multipel regressionsanalys användes för att skapa en ekvation per riskbeteende (en för alkoholkonsumtion, en för narkotika osv.) som förklarar skolornas värden för det riskbeteendet.

Det tredje steget innebar att de erhållna modellerna användes för att beräkna förväntade värden för varje enskild skola. I dessa analyser och för varje faktor har således endast de prediktorer använts som ingår i respektive modell för denna faktorn.

För framtagningen av de enskilda modellerna ställdes följande krav:

- Modellen skulle vara robust, ha få prediktorer och hög förklaringsgrad (R^2).
- Prediktorer inkluderades först om de var psykologiskt meningsfulla i relation till det som predicerades.
- Modellen skulle ha ett optimalt antal prediktorer.
- Om flera modeller var jämförbara i förklaringsstyrka och antal prediktorer valdes den vars prediktorer var mest psykologiskt förankrade.
- Statistiskt säkerställda prediktorer som inte nämnvärt bidrog till förklaringen av variansen i det predicerade riskbeteendet eller som gjorde modellen statistisk instabil uteslöts.

Kravet på en hög förklaringsgrad syftar till att i första hand skapa optimala modeller för att beräkna förväntade värden och inte att förklara vilka enskilda variabler som är viktigast för en ett visst problembeteende. En följd av detta är att analyserna inte säger något om vilka enskilda förklaringsvariabler som är viktigast för att förklara de beräknade värdena.

Vid framtagningen av de förväntade värdena har skolor med extrema värden (så kallade "outliers") uteslutits ur de multipla regressionsanalyserna eftersom dessa skolor annars påverkar parameterestimaten på ett missvisande sätt. Skolor uteslöts först när minst tre statistiska index indikerade behovet av detta.

Avslutningsvis har skillnaden mellan de faktiska och de förväntade värdena (s k standardiserade residualer) testats med hjälp av t-test för att avgöra vilka skillnader som är statistiskt säkerställda.

RESULTAT

Först i resultatavsnittet presenteras de framtagna förklaringsmodellerna för respektive riskbeteende, det vill säga de risk- och skyddsfaktorer som mest optimalt förmår förklara förekomsten av respektive riskbeteende. Därefter beskrivs skolornas riskprofiler.

Förklaringsmodeller för de undersökta riskbeteendena samt betyg

Samtliga åtta identifierade förklaringsmodeller var statistiskt säkerställda ($p < .0001$) och förklarade mellan 52 och 75 procent av variansen. Det ska noteras att modellerna inte visar vilka enskilda variabler som orsakar de olika problembeteendena, endast vilka som bäst kan förklara deras förekomst.

Dagligrökare/snusare. Det fanns flera dagligrökande/snusande elever, när det samtidigt fanns många elever som ofta var arga och irriterade i skolan, när föräldrarna inte var arbetslösa, när det fanns många rökare i elevernas hem, när eleverna saknade organiserade fritidssysselsättningar och när många använt narkotika (tabell 1). Av de 100 grundskolorna var det en där antalet Dagligrökare/snusare avvek så kraftigt från de övrigas (kallad "outlier") att den uteslöts ur framtagningen av en beräkningsmodell för att den inte skulle snedvrída estimaten för övriga skolor. Dessutom måste tio skolor från en av kranskommunerna uteslutas eftersom information saknades om en viktig förklaringsvariabel: "Använder någon tobak i Din familj" (enkäten för denna kommun var felkonstruerad vilket resulterat i ett stort bortfall av svar).

Modell	<i>B</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Konstant	.2859	0	3.33	.001
Ofta arg och irriterad	.2438	.2890	3.70	.000
Minst en förälder arbetslös	-.3913	-.2349	-3.12	.002
Antal rökare i hemmet	.0697	.1797	2.32	.022
Organiserad fritidssysselsättning	-.0356	-.1531	1.91	.059
Använt narkotika	.5188	.5222	7.36	<.0001

$F = 30.34$, $p < .0001$; $R^2 = .6463$; $R^2(\text{adj.}) = .6250$

Årskonsumtion av alkohol (cl ren alkohol). Analyserna visade att alkoholkonsumtionen i skolorna bäst kunde förklaras av sju variabler (tabell 2). Årskonsumtionen var högre i skolor där flera elever kände sig som svenskar (oberoende av om de var födda i Sverige

eller ej), hade gott om fickpengar, brukade bli bjudna på alkohol i hemmet, eleverna inte brukade anförtro sig till sina föräldrar vid problem, begått flera allvarliga brott men färre mindre allvarliga samt i högre utsträckning testat narkotika. Fyra grundskolor uteslöts ur framtagningen av beräkningsmodellen för att inte snedvrída estimaten för övriga skolor.

Tabell 2. Förklaringsmodell för årskonsumtion av alkohol (cl ren alkohol) i grundskolorna ($N = 96$)				
<i>Modell</i>	<i>B</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Konstant	805.97	0	3.87	.000
Känner sig som svensk	-382.19	-.3990	5.46	<.0001
Pengar till fritid och nöjen	83.25	.1309	1.86	.066
Föräldrar bjuder på alkohol	1609.99	.2258	2.98	.004
Anförtro sig till föräldrar	-616.22	-.2223	-3.25	.002
Antal allvarliga brott	119.82	.5073	5.90	<.0001
Antal mindre allvarliga brott	-14.52	-.2352	-2.48	.015
Använt narkotika	704.73	.2829	3.32	.001
$F = 19.15, p < .0001; R^2 = .6037; R^2(\text{adj.}) = .5721$				

Använt narkotika någon gång. Den mest optimala beräkningsmodellen för att identifiera skolor med många elever som använt narkotika var när många elever umgicks med "asociala" vänner och att många var dagligrökare. Två grundskolor uteslöts ur framtagningen av en beräkningsmodell (tabell 3).

Tabell 3. Förklaringsmodell för andelen elever som någon gång har använt narkotika i grundskolorna ($N = 98$)				
<i>Modell</i>	<i>B</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Konstant	-.0288	0	-1.97	.052
Umgås med "asociala" vänner	.3746	.5531	7.14	<.0001
Dagligrökare/Snusare	.2888	.3223	4.16	<.0001
$F = 74.64, p < .0001; R^2 = .6111; R^2(\text{adj.}) = .6029$				

Mindre allvarliga brott. Eleverna hade i genomsnitt begått flera mindre allvarliga brott det senaste året (tabell 4) när de debuterat med brottslighet före de fyllt 13 år, gjort många allvarliga brott det senaste året, främst umgicks med asociala kamrater, hade föräldrar som sällan eller aldrig visste var de var på helgkvällar samt inte bodde tillsammans med båda föräldrar. Två grundskolor uteslöts ur framtagningen av en beräkningsmodell.

Tabell 4. Förklaringsmodell för genomsnittligt antal mindre allvarliga brott i grundskolorna (N = 98)

Modell	B	Beta	t	P
Konstant	8.6142	0	2.31	.023
Första brott före 13 år	16.9295	.4250	6.83	<.0001
Många allvarliga brott	.9702	.2548	4.28	<.0001
Föräldrar vet var barnet är på helgkvällar	-12.5787	-.1871	-3.35	.001
Umgås med asociala kamrater	2.6892	.2455	3.55	.000
Bor endast med en förälder	7.6427	.1924	3.15	.002

$F = 54.04, p < .0001; R^2 = .7481; R^2(\text{adj.}) = .7342$

Allvarligare brott. Eleverna hade i genomsnitt begått flera allvarliga brott när de gjorde många saker tillsammans med föräldrarna, hade begått många mindre allvarliga brott det senaste året, de drack mycket alkohol, mobbade andra elever samt när föräldrarna hade högst grundskoleutbildning (tabell 5). Tre grundskolor uteslöts ur framtagningen av en beräkningsmodell.

Tabell 5. Förklaringsmodell för genomsnittligt antal allvarligare brott i grundskolorna (N = 97)

Modell	B	Beta	t	P
Konstant	-3.4647	0	-5.67	<.0001
Föräldrar har högst grundskola	2.7965	.2980	4.09	<.0001
Aktiviteter tillsammans med föräldrar	3.3165	.2673	3.60	.000
Många mindre allvarliga brott	.1163	.4873	6.24	<.0001
Årskonsumtion alkohol i cl (100%)	.0008	.2411	3.37	.001
Mobbade andra elever	1.0187	.1910	2.59	.011

$F = 24.27, p < .0001; R^2 = .5715; R^2(\text{adj.}) = .5479$

Skolk. Elever som hade skolkat minst en hel dag den senaste tioveckorsperioden var i genomsnitt något äldre, hamnade sällan i häftig ordväxling i skolan, kände sig inte som svenskar, drack mer alkohol, vantrivdes i skolan var oftare sjukfrånvarande från skolan samt när deras föräldrar inte hade högskoleutbildning och när föräldrarna inte kände till vilka kamrater de umgicks med (tabell 6). Två grundskolor uteslöts ur framtagningen av en beräkningsmodell för att inte snedvräta estimaten för övriga skolor.

Tabell 6. Förklaringsmodell för skolk i grundskolorna ($N = 98$)				
<i>Modell</i>	<i>B</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Konstant	-4.1443	0	-2.31	.033
Ålder	.3308	.1996	2.82	.005
Hamnar lätt i häftig ordväxling	-.4736	-.1689	-2.21	.030
Föräldrar med högskoleutbildning	-.3236	-.2573	-3.17	.002
Känner sig som svensk	-.1901	-.1720	-2.15	.034
Föräldrar vet vilka barnet umgås med	-1.0609	-.2948	-3.90	.000
Årskonsumtion alkohol i cl (100%)	.0004	.3400	4.67	<.0001
Trivs i skolan	-.2056	-.2083	-2.53	.013
Ofta sjukfrånvarande	.5547	.3431	4.67	<.0001
$F = 18.36, p < .0001; R^2 = .6174; R^2(\text{adj.}) = .5838$				

Mobbare. Det fanns flera mobbare i skolan när eleverna hade mera pengar till fritid och nöjen, när eleverna i skolan i genomsnitt begått flera allvarliga brott, när flera använt narkotika den senaste månaden, när flera fuskat i skolan, när flera var mobbade av andra och när flera av eleverna inte fick medverka i skolans planering (tabell 7). En grundskola uteslöts ur framtagningen av en beräkningsmodell för att inte snedvrída estimaten för övriga skolor.

Tabell 7. Förklaringsmodell för mobbade elever i grundskolorna ($N = 99$)				
<i>Modell</i>	<i>B</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Konstant	.9053	0	3.75	.0003
Pengar till fritid och nöjen	.4792	.2489	3.37	.0011
Antal allvarliga brott	.0293	.1709	2.09	.0396
Narkotika senaste månad	1.1219	.2532	3.15	.0022
Fuskat i skolan	.1133	.2296	3.12	.0024
Mobbade av andra elever	.3909	.2744	3.69	.0004
Elever medverkar i planering	-.2583	-.2050	-2.70	.0083
$F = 17.77, p < .0001; R^2 = .5368; R^2(\text{adj.}) = .5066$				

Fullständiga betyg. Flera elever hade fullständiga betyg i skolan (tabell 8) när eleverna i genomsnitt var något yngre, flera hade föräldrar med mer än grundskoleutbildning, flera hade föräldrar som bott längre i Sverige, färre föräldrar serverade sina barn alkohol, färre elever var dagligrökare men flera hade debuterat med alkoholberusning före 13 år samt

när flera elever beskrev stödet i skolan som bra. Två grundskolor uteslöts ur framtagningen av en beräkningsmodell för att inte snedvrída estimaten för övriga skolor.

Tabell 8. Förklaringsmodell för fullständiga betyg i grundskolorna ($N = 98$)

Modell	<i>B</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Konstant	3.7447	0	3.79	.000
Ålder	-.2231	-.2490	-3.65	.000
Föräldrar har endast grundskola	-.3216	-.2007	-2.77	.007
Bott kort tid i Sverige	-.1471	-.3460	-4.83	<.0001
Föräldrar bjuder på alkohol	-.8956	-.2449	-3.55	.001
Dagligrökare	-.3191	-.2197	-2.94	.004
Berusad före 13 år	.5630	.2515	3.40	.001
Bra stöd i skolan	.4163	.2259	3.30	.001

$F = 20.97, p < .0001; R^2 = .6147; R^2(\text{adj.}) = .5854$

Skolors riskprofiler

De erhållna modellerna användes för att beräkna förväntade värden för varje enskild skola. I dessa analyser har således endast de prediktorer använts som ingår i respektive modell.

Skillnaden mellan förväntat och verkligt värde varierade för de olika riskbeteendena. Andelen dagligrökare/-snusare varierade exempelvis mellan minus 11 och plus 18 procent. Det betyder att i den skola som kraftigast understeg det förväntade värdet var det 11 procent färre än förväntat som var dagligrökare/snusare och i den som kraftigast översteg var det 18 procent flera. I den skola som tydligast understeg det förväntade fanns det ingen dagligrökare medan det förväntade värdet var 11 procent. I skolan som kraftigast översteg det förväntade fanns 42 procent dagligrökare medan den förväntade andelen var 24 procent. Ett annat exempel är skillnaden mellan förväntad och verklig andel som använt narkotika. Den varierade mellan minus elva och plus elva procent. I skolan som kraftigast understeg (-11%) hade sju procent använt narkotika medan 18 procent förväntades ha gjort det. Det betyder alltså att värdet påtagligt understeg det förväntade.

De flesta avvikelserna låg inom det förväntade, det vill säga att de inte var statistiskt säkerställda. De statistiskt säkerställda skillnaderna ($p > .05$) varierade mellan tre och sex per problembeteende. Dessutom fanns ungefär lika många avvikelser till som tenderade att vara säkerställda ($p > .10$). Flest avvikelser fanns för den andel elever som använt narkotika, begått allvarliga brott samt konsumtion av alkohol. Minst antal fanns för andelen brottsoffer samt andelen som varit berusade.

Följande säkerställda skillnader ($p < .05$) identifierades för de olika riskbeteendena:

- Ungefär var sjätte elev rökte eller snusade dagligen. I två skolor rökte väsentligt flera än förväntat och i fyra skolor talar tendensen för att flera rökt än förväntat. I en skola var det väsentligt färre och i tre tenderade det att vara färre.
- I genomsnitt drack eleverna fyra liter ren alkohol per år. Av de 100 grundskolorna var det tre där årskonsumtionen var väsentligt högre än förväntat samt två där den tenderade att vara högre. Vidare drack eleverna mindre än förväntat i en skola och i sex skolor tenderade de att dricka mindre. Övriga 88 skolor avvek marginellt från det förväntade.
- Av alla elever hade 14 procent testat narkotika. När det gäller narkotika hade väsentligt fler elever testat det i fyra skolor och i ytterligare tre fanns en tendens att flera än förväntat använt narkotika. I två skolor var det väsentligt färre och i fyra tenderade det att vara färre. Övriga skolor avvek marginellt från det förväntade.
- Tre av fyra elever hade gjort något mindre allvarligt brott (t ex snattat, tjuvakt på pendeltåg). I genomsnitt hade de gjort ungefär sju brott under det senaste året. I fyra skolor hade eleverna gjort väsentligt flera brott, i tre något flera, i fyra något färre och i två väsentligt färre. Övriga 86 skolor skilde sig föga från det förväntade.
- Var sjätte elev hade gjort ett allvarligare brott (t ex rån, stöld, burit vapen). I genomsnitt handlade det om ungefär ett brott det senaste året. I fyra skolor hade eleverna begått flera sådana brott än förväntat, i fem hade de begått relativt många, i en skola var det väsentligt färre och i fem tenderade det att vara färre.
- Var tredje grundskoleelev hade skolkat den senaste tioveckorsperioden. Två grundskolor hade väsentligt flera elever som skolkat, i fem något flera (tendens), i tre var det väsentligt färre än förväntat och i fyra talade tendensen för att färre än förväntat skolkat.
- Fyra procent av eleverna mobbade regelbundet andra. I 88 av skolorna avvek inte andelen mobbare från den förväntade, i tre var den väsentligt högre, i tre något högre, i fyra något lägre och i två väsentligt lägre.

Av tabell 9 framgår att skolor som avvek genom att ha mer riskbeteenden oftast hade högre verklig förekomst av riskbeteenden. Exempelvis förekom det ingen dagligrökare/-snusare i den skola som hade en säkerställd lägre andel dagligrökare/-snusare, andelen var 14 procent i de tre skolor som tenderade att ha lägre andel, 16 procent i genomsnitt i de 80 skolor vars andel rymdes inom det förväntade, 21 procent i de fyra skolor som tenderade att ha en högre andel och 30 procent dagligrökare/-snusare i de två skolor som hade en säkerställt högre andel. Samtidigt finns det exempel på skolor som hade säkerställd lägre andel, som i verkligheten hade högre andelar än de som hade säkerställt högre andelar. Ett exempel på det är en skola där 16 procent av eleverna i årskurs 9 använt narkotika men där 26 procent förväntats ha gjort det (säkerställt lägre andel). I en annan skola hade 15 procent använt narkotika, men fem procent hade förväntats ha använt det (säkerställt högre andel).

Tabell 9. Verklig förekomst i relation till eventuell avvikelse (inom parentes antalet skolor)					
<i>Riskbeteende:</i>	<i>Avvikelser ($p < .05$)</i>				
	Mindre	Tendens mindre	Normalt	Tendens mer	Mer
Dagligrökare/snusare (%)	0 (1)	14 (3)	16 (80)	21 (4)	30 (2)
Konsumtion av alkohol i cl	308 (1)	267 (6)	353 (88)	751 (2)	815 (3)
Någon gång narkotika (%)	11 (2)	4 (4)	13 (87)	24 (3)	24 (4)
Antal mindre allvarliga brott	5,5 (2)	6,8 (4)	8,2 (86)	11,0 (4)	11,3 (4)
Antal allvarliga brott	0,6 (1)	0,4 (5)	0,9 (85)	2,3 (5)	3,3 (4)
Skolk	1,2 (3)	1,5 (4)	1,6 (86)	1,9 (5)	2,0 (2)
Mobbning	1,2 (2)	1,1 (4)	1,3 (88)	1,4 (3)	1,6 (3)
Godkända betyg i kärnämnen (%)	64 (5)	75 (2)	86 (87)	93 (6)	-

Riskprofiler. Med den striktare säkerhetsgränsen ($p > .05$) hade 37 av 100 grundskolor minst en säkerställd avvikelse. Dessa avvikelser kan sammanfattas som följer:

- I 63 skolor låg alla riskbeteenden inom det förväntade; skillnaderna mellan förväntat och verkligt var små.
- I 29 skolor avvek det verkliga från det förväntade i endast ett avseende. I 18 av de skolorna handlade det om negativa (oönskade) avvikelser, exempelvis att flera var dagligrökare än förväntat eller att flera skolkade. Övriga 11 var positiva (önskade) avvikelser, exempelvis att färre skolkade än förväntat. Avvikelserna var även jämt fördelade över droger (tobak, alkohol, narkotika), bristande skolanpassning (skolk, mobbning och dåliga betyg) och kriminalitet (lindriga brott samt allvarliga brott).
- I åtta skolor fanns avvikelser inom två till fyra av områden. För fyra av dem handlade det om avvikelser av oönskad karaktär (t ex att flera testat narkotika) och i de andra fyra om både positiva och negativa avvikelser (t ex att färre använt narkotika och att antalet lindriga brott var färre, men samtidigt att alkoholkonsumtionen var högre och att flera utsatts för brott).

Med den mindre strikta gränsen ($p > .10$) ökade andelen skolor med avvikelser till 70 av 100:

- I 30 skolor låg alla riskbeteenden inom det förväntade; skillnaderna mellan förväntat och verkligt var små.
- I 33 skolor avvek det verkliga från det förväntade i endast ett avseende. I 17 av de skolorna handlade det om negativa avvikelser. Övriga 16 var positiva avvikelser. Avvikelserna var jämt fördelade över droger, bristande skolanpassning och kriminalitet.
- I 23 skolor fanns avvikelser inom två av områden. För sex av de skolorna handlade det om avvikelser av oönskad karaktär (t ex att flera testat narkotika respektive begått

allvarliga brott), i fem fall om önskvärda avvikelser (t ex färre som skolkat respektive varit berusade) och övriga 12 skolor om en vardera positiv och negativ avvikelse.

- I 14 skolor fanns det mellan tre och fem avvikelser. I åtta skolor övervägde de negativa avvikelserna (oönskade), i fyra de positiva och i övriga två fanns det två önskade respektive oönskade avvikelser.

Förklaring till skolornas riskprofiler. Det var något vanligare med flera säkerställda avvikelser i skolor med färre elever²⁴. Det förekom också i genomsnitt flera avvikelser i friskolor än i kommunala skolor²⁵, något som tenderade att oftare handla om oönskade avvikelser. Däremot fanns det inte några säkerställda skillnader beroende på om skolorna bestod av endast högstadielklasser, mellan- och högstadielklasser respektive med elever från första klass till nionde²⁶.

Grafisk beskrivning av problemprofiler

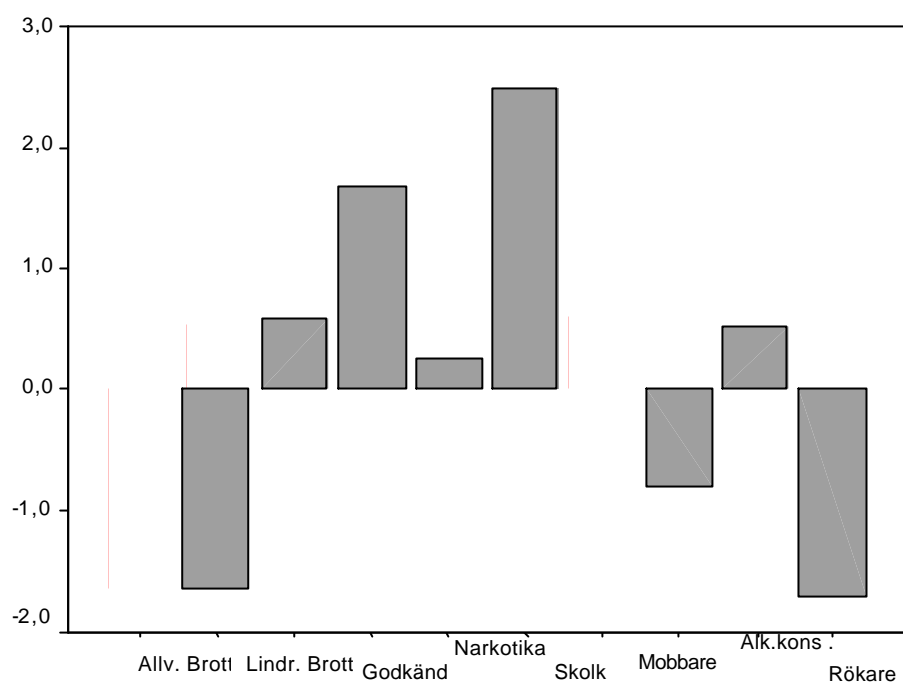
Avslutningsvis ges ett antal exempel på skolors problemprofiler. Positiva värden i figurerna nedan avser högre värden än förväntat och negativa lägre än förväntat. Värden som överstiger plus 2,0 eller minus 2,0 är statistiskt säkerställda ($p < .05$). Ett värde som ligger mellan 1,5 och 2,0 eller mellan -1,5 och -2,0 betraktas här som en tendens, det vill säga att resultatet gränsar till att vara statistiskt säkerställt. Värden mellan 0 och 1,5 respektive 0 och minus 1,5 är inte statistiskt säkerställda.

I skolan som beskrivs i figur 1 nedan har eleverna begått färre allvarliga brott än förväntat, eleverna har begått obetydligt flera lindriga brott (snatterier etc.), eleverna har bättre betyg än förväntat, flera har använt narkotika, skolkat, något färre än förväntat har mobbat andra, alkoholkonsumtionen räknat i cl ren alkohol det senaste året är obetydligt högre än förväntat och andelen dagligrökare är lägre än förväntat. Det enda riksbeteende som är statistiskt säkerställt är att skolk var vanligare än förväntat i denna skola.

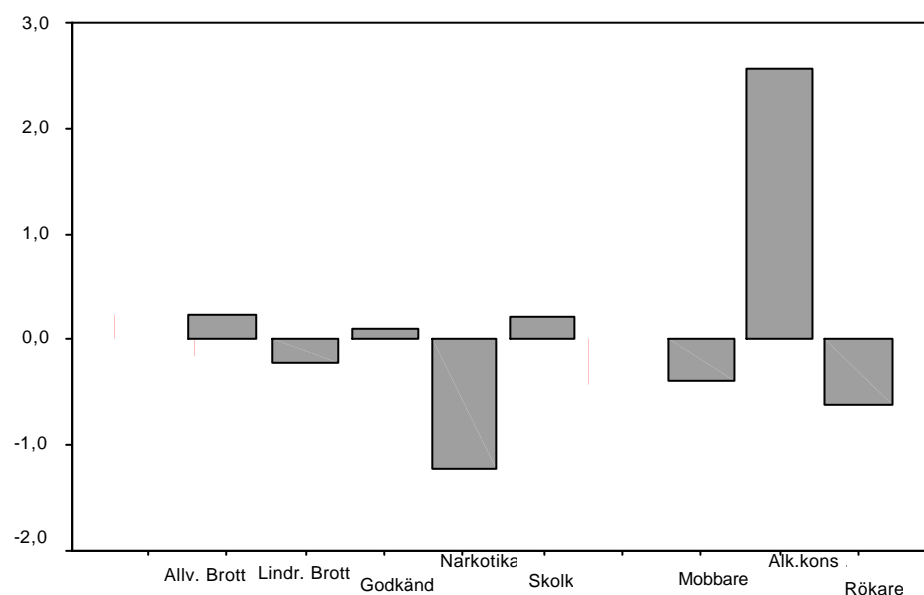
²⁴ $r (n=100) = -.31, p < .0015$

²⁵ $F(1,99) = 13.95, p < .0003 (M_{kommunala} = 0.37; M_{friskola} = 1.09)$

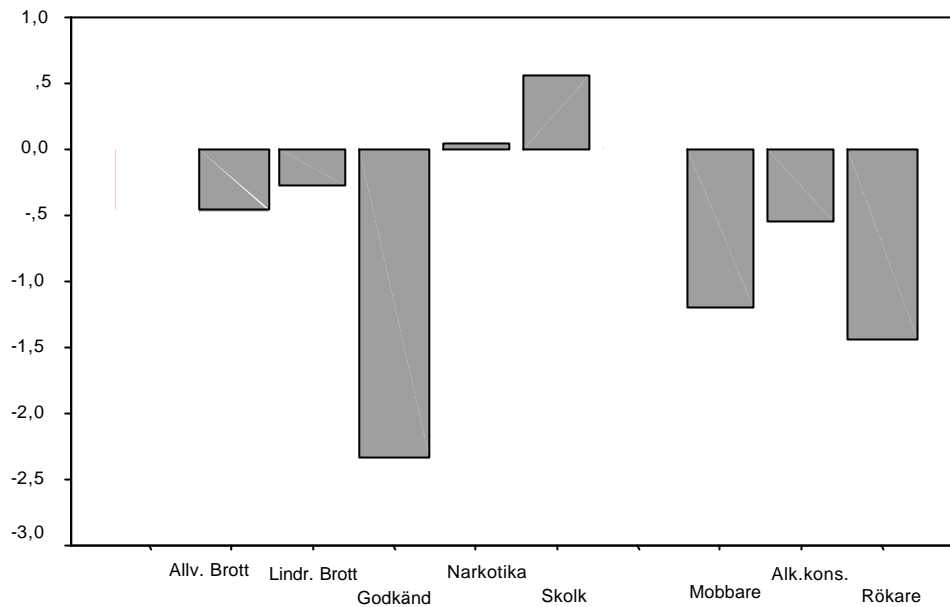
²⁶ $F(2,97) = 0.75, p = .4749 (M_{högstadie} = 0.38; M_{hög/mellanstadie} = 0.48; M_{hög/mellan/lågstadie} = 0.68)$

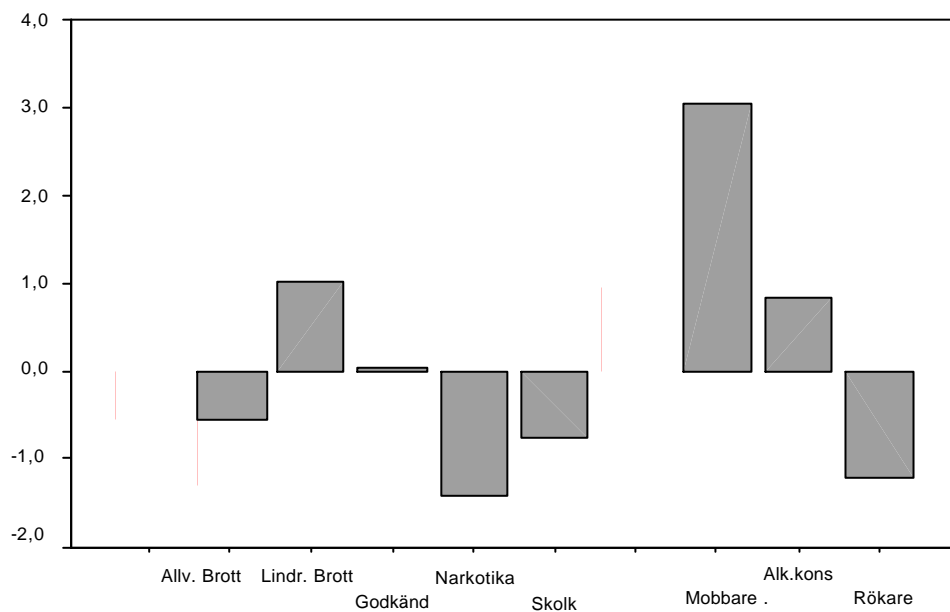
I nästa skola finns endast en säkerställd skillnad och det är att eleverna dricker väsentligt mer alkohol än förväntat. Det är således en skola som främst behöver förstärka det alkoholpreventiva arbetet.

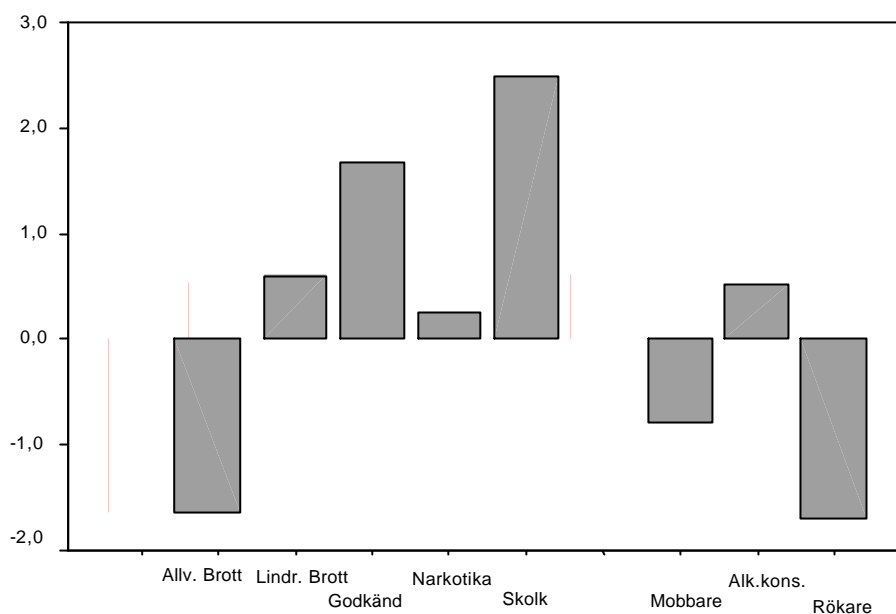
Det tredje exemplet är en skola med i huvudsak ett inlärningsproblem – det är väsentligt flera elever i denna skola som inte har fått betyg i ett eller flera av ämnena svenska, engelska och matematik.

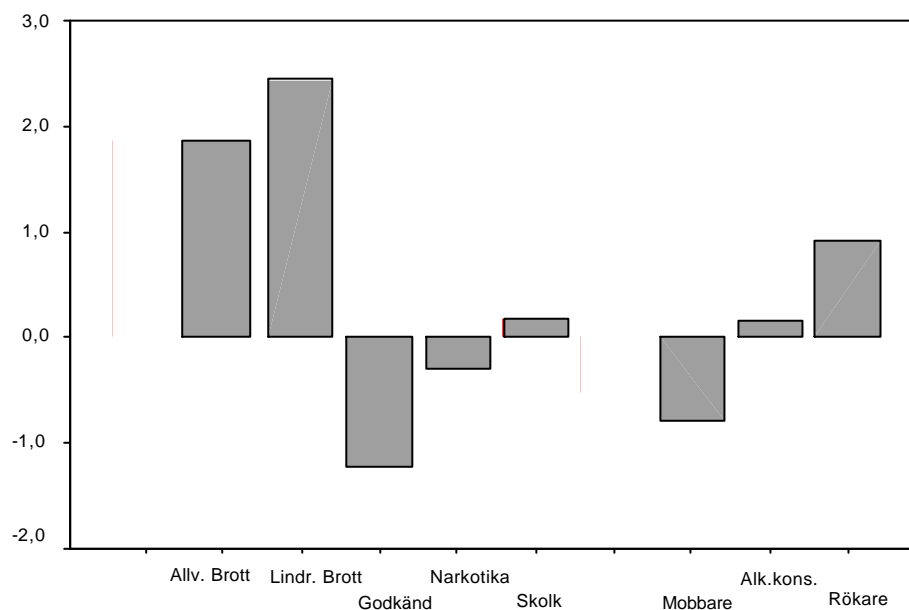
Nästa skola har framför allt problem med mobbing. I denna skola finns det väsentligt många flera som brukar mobba andra i skolan.

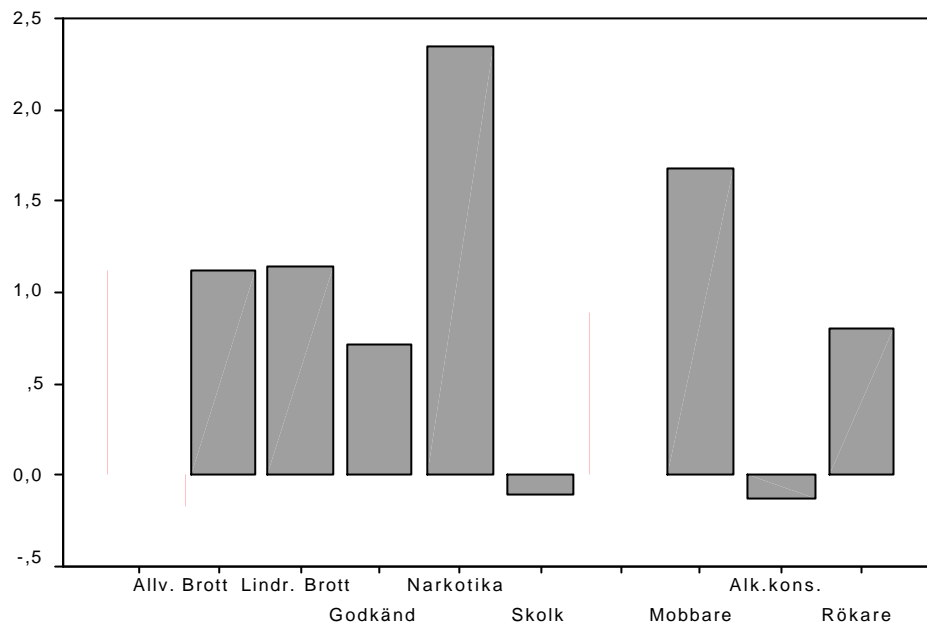
I skolan nedan är den tydligaste avvikelser att eleverna skolkar mer än förväntat. Samtidigt tenderar det att finnas färre dagligrökare/-snusare än förväntat samt färre som begår allvarliga brott. Denna skola bör således främst arbeta med att minska skolket.

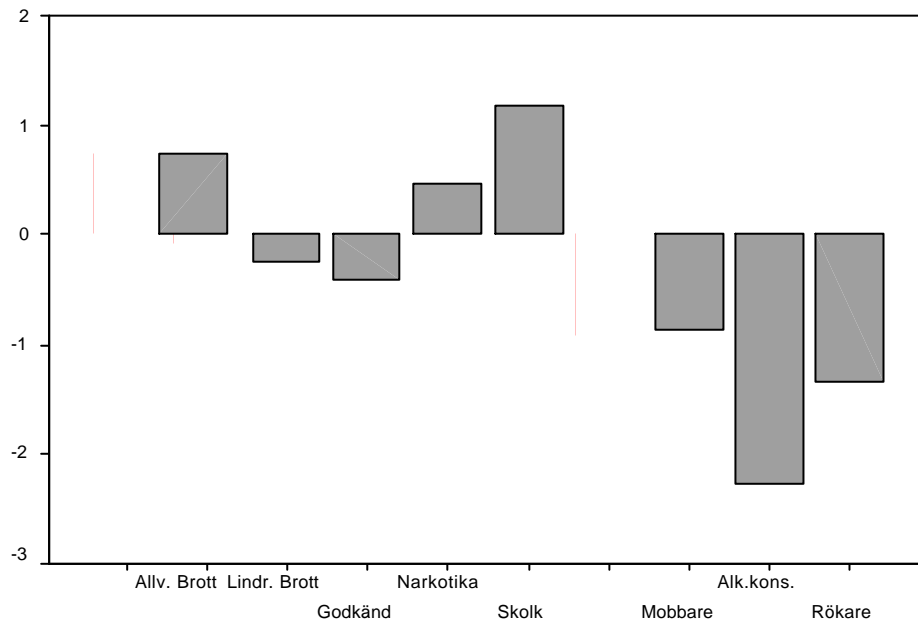
Nästa skola förefaller främst ha problem med ungdomskriminalitet. Eleverna har begått både flera allvarliga och mindre allvarliga brott.

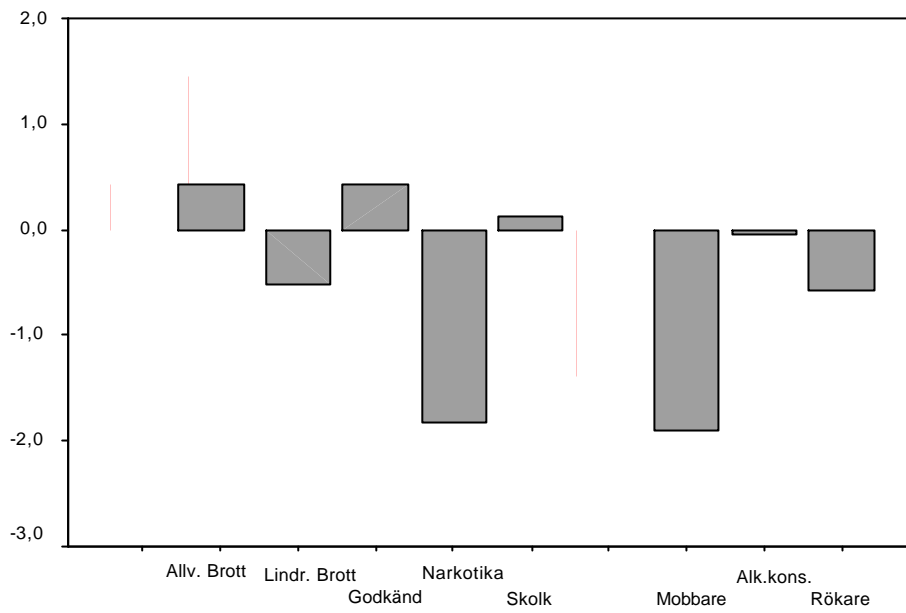
Nästa exempel är en skola som förefaller ha många problem, främst när det gäller andelen elever som använt narkotika. Även om övriga problembeteenden som allvarliga brott, lindriga brott, mobbare och dagligrökare inte är statistiskt säkerställda antyder de en högre andel än förväntat.

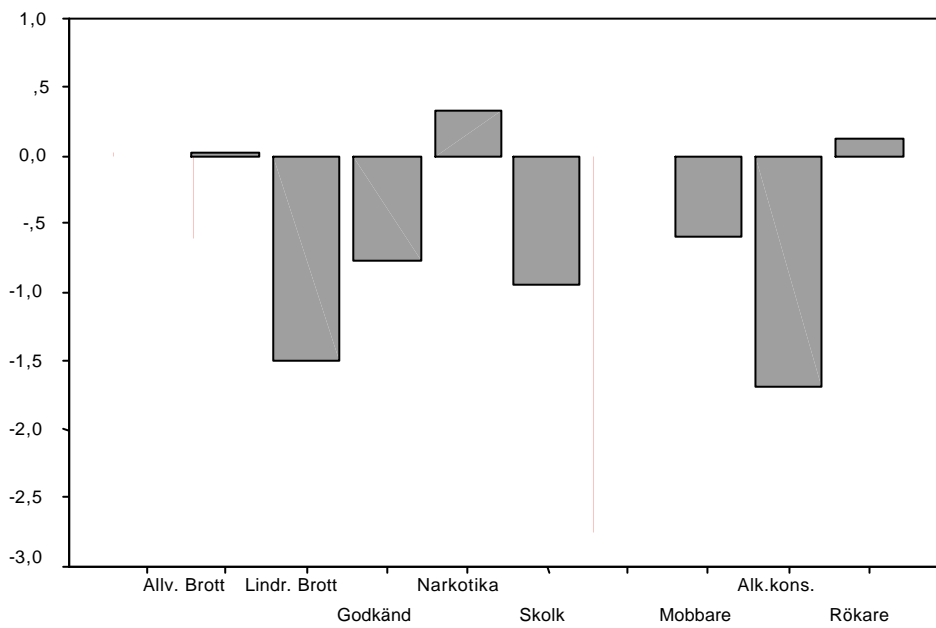
Det finns också skolor som avviker i positiv bemärkelse. Först kommer ett exempel på en skola där eleverna dricker mindre alkohol än förväntat.

I nästa skola finns färre som använt narkotika och som mobbar andra.

Det sista exemplet gäller en skola som i mycket visar en bättre problembild än förväntat för de elever som går i skolan i synnerhet vad gäller alkoholkonsumtionen.

DISKUSSION

Syftet med denna studie har varit att illustrera en statistisk metod för att mer rättvist jämföra förekomsten av problembeteenden mellan olika grundskolor.

Sammanfattning av resultaten

För tio av de elva undersökta riskbeteendena gick det att identifiera robusta statistiska ekvationer (modeller) för att förklara förekomsten. För förekomsten av mobbade elever gick det dock inte att finna en sådan ekvation.

När ekvationerna användes på de enskilda skolorna erhöles statistiskt säkerställda avvikelser för ($p > .05$) för mellan tre och sex skolor per problembeteende. Dessutom fanns ungefär lika många avvikelser till som tenderade att vara säkerställda ($p > .10$). Flest avvikelser fanns för andel elever som använt narkotika, begått allvarliga brott samt konsumerat alkohol. Minst antal fanns för andelen brottsoffer samt andelen som varit berusade. Med den striktare säkerhetsgränsen hade 37 av 100 grundskolor minst en säkerställd avvikelse. Med den mindre strikta gränsen ökade andelen till 70 av 100. I de flesta fall handlade det endast om en säkerställd avvikelse per skola. Med den mindre säkra gränsen hade ungefär en tredjedel av skolorna minst två avvikelser, varav det för 14 skolor i huvudsak handlade om avvikelser av oönskad karaktär (t ex att flera testat narkotika respektive begått allvarliga brott än förväntat). Ingen skola hade enbart positiva (önskade) avvikelser, och ingen skola hade enbart negativt (oönskade) säkerställda avvikelser.

Resultatens tillförlitlighet

Resultaten bygger på 100 grundskolor med elever i årskurs 9 i Ekerö, Haninge, Huddinge, Stockholm, Sundbyberg och Södertälje. De omfattar så gott som samtliga större grundskolor i de aktuella kommunerna. Att de statistiska modellerna var robusta för dessa kommuner är dock ingen garanti för att de även fungerar i andra kommuner.

Det ska betonas att beräkningarna av skolornas förväntade värden är statistiskt härledda och att de kan vara mindre väl valda. Om andra förklaringsvariabler funnits tillgängliga skulle det ha kunnat skapa andra förklaringsmodeller, vilka skulle kunna resultera i andra förväntade värden. De beräkningar som gjorts är alltså inte bättre än de data som finns tillgängliga.

En ytterligare konsekvens av det sätt som analyserna genomförts på, är att resultaten endast ger möjlighet att diskutera om enskilda skolor ligger högre eller lägre än det som kan förväntas, inte varför de gör det. För att säkrare kunna uttala sig om det senare krävs

betydligt mer omfattande analyser. Det ska noteras att de beräkningsmodeller som använts i allt väsentligt är rimliga, givet tidigare forskning.

Ett tredje observandum är att summan av skolornas verkliga problembeteenden är lika med summan av de förväntade problembeteendena. Beräkningarna leder alltså inte till någon förändring i det totala antalet problembeteenden, endast en omfördelning mellan skolorna. Summan av alla skillnader mellan förväntad och verklig andel är således noll. Det betyder att ungefär hälften av skolorna har ett högre förväntat värde och hälften ett lägre.

När skolor används som analysenhet – som i dessa analyser – kan det resultera i till synes motsägelsefulla resultat. Det finns exempelvis skolor där det både är flera elever än förväntat som har fullständiga betyg och flera som skolkat. När elever används som analysenhet erhålls normalt det motsatta resultatet, att elever som skolkar har sämre betyg²⁷. Förklaringen till att resultatet kan bli ett annat när skolan är analysenhet, är att det är olika elever som har bra betyg och skolkar.

Skolors riskprofiler som komplement i det preventiva arbetet

Resultaten visar att regressionsanalys kan användas för att identifiera skolor med en tydlig potential för preventivt utvecklingsarbete. Samtidigt kan skolor med låg utvecklingspotential ha många elever med riskbeteenden. I stockholmsskolan A var exempelvis andelen elever som testat narkotika så gott som exakt den som kunde förväntas – ungefär 20 procent. I alla avseenden är den andelen oroande och dessutom högre än för Stockholms genomsnitt (14%). Att en skola inte skiljer sig från det förväntade betyder således inte att det saknas problem som behöver hanteras. För de flesta skolor hamnar förekomsten av riskbeteenden inom den så kallade felmarginalen. Det kan ändå betyda att förekomsten är alarmerande. En rekommendation är dock att inte övertolka resultaten och därför endast diskutera säkerställda skillnader samt de som tenderar att vara säkerställda. Det innebär att metoden att identifiera skolor som avviker från det förväntade bör användas som ett komplement till normalt förekommande inventeringar av olika typer av riskbeteenden.

Det finns tre viktiga fördelar att trots ovanstående använda regressionsanalys för att identifiera skolor som avviker från det förväntade. Den *första* är att i en kommunal eller statlig verksamhet med ändliga resurser kommer det alltid att behövas instrument för att identifiera var resurserna bäst behövs²⁸. Ett sätt att komplettera dessa analyser är att använda förekomsten av risk- och skyddsfaktorer i en regressionsanalys för att den vägen identifiera skolor som avviker från det förväntade.

²⁷ Jfr Sundell (2003)

²⁸ Hawkins, Catalano & Arthur (2002)

Den *andra* fördelen är att metoden kan motivera till ett utvecklat preventionsarbete. Det förekommer att skollära motiverar förekomsten av riskbeteenden i den egna skolan med elevernas sociala bakgrund, något som skolan inte kan påverka. Den här rapporten visar att det går att förklara skolans olika nivåer med elevernas socioekonomiska bakgrund, kamratkontakter, föräldrarelationer samt skolans klimat. Det bekräftar således dessa skollärares uppfattning om att förekomsten av riskbeteenden i varje fall inte enbart beror på skolan. Samtidigt visar analyserna att skolorna har en potential till utveckling som inte endast beror på elevernas sociala bakgrund etcetera. Därför bör analysmetoden kunna inspirera till ett utvecklat preventionsarbete.

Den *tredje* fördelen är att metoden kan användas för att öka kunskapen om vad som är risk- och skyddsfaktorer för olika riskbeteenden, och därmed öka medvetenheten om förutsättningar för prevention.

LITTERATUR

- American Psychologist (2003). Prevention that works for children and youth. American Psychologist, 6/7, 425-490.
- Bergmark, Å. & Sandgren, P. (1998). Vilka faktorer bestämmer socialbidragskostnaderna? En analys av kommunala variationer. Socialstyrelsen.
- Brottsförebyggande rådet (2002). Brottsnivåer i landets kommuner (Rapport 2002:5). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Carr, A. (2000). What Works with Children and Adolescents? A critical review of psychological interventions with children, adolescents and their families. London: Brunner-Routledge.
- Farrington, d. P. & Coid, J. W. (2003). Early prevention of adult antisocial behaviour. Cambridge: Cambridge university press.
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Lorente, C. C., Rubman, J. & Adamson, L. (2003). Successful prevention and youth development programs. New York: Kluwer academic / Plenum publishers.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F. & Arthur, M. W. (2002). Promoting science-based prevention in communities. Addictive behaviors, 27, 951-976.
- Hawks, D., Scott, K., McBride, N., Jones, P. & Stockwell, T. (2002). Prevention of psychoactive substances: a selective review of what works in the area of prevention. Geneva: World Health Organization.
http://www.ndri.curtin.edu.au/pdfs/who_review.pdf
- Karlberg, M. & Sundell, K. (2004). Skolk - sund protest eller riskbeteende? (FoU-rapport 2004:1). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Lipsey, M. W. & Wilson, D. B. (1993). The efficacy of psychological, educational, and behavioral treatment: Confirmation from meta-analysis. American Psychologist, 48, 1181-1209.
- Lipsey, M. W. & Wilson, D. B. (1998). Effective intervention for serious juvenile offenders: A synthesis of research. In R. Loeber & D. P. Farrington (Eds.). Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions (313-345). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sherman, L. W., Farrington, D. P., Welsh, B. C. & MacKenzie, D. L. (Red.) (2002). Evidence-based crime prevention. London: Routledge.
- Skolverket (1999). Samband mellan resurser och resultat. En studie av landets grundskolor med elever i årskurs 9 (rapport 170). Stockholm: Liber distribution.
- Sundell, K., (2003). Drog- och riskbeteenden hos Stockholms elever. Resultat från Stockholms drogvaneinventering år 2002 (FoU-rapport 2003:2). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Sundell, K., Shannon, D. & Andrée Löfholm, C. (2002). Stockholmsungdomar som klottar. (FoU-rapport 2002:10). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.

- Wilson, S. J., Lipsey, M. W. & Derzon, J. H. (2000). Wilderness challenge programs for delinquent youth: A meta-analysis of outcome evaluations. Evaluation and Program Planning, 23, 1-12.
- Wilson, S. J., Lipsey, M. W. & Derzon, J. H. (2003). The effects of school-based intervention programs on aggressive behavior: A meta-analysis. Journal of Consulting & Clinical Psychology, 71, 136 - 149.

Bilaga A

Deskriptiv statistik av förklaringsvariabler

	<i>M</i>	<i>Sd</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Skolan				
Friskola	0,10	0,30	0	1
Antal elever	91	46	17	301
Elevernas genomsnittliga ålder	15,4	0,13	15,2	15,7
Andel pojkar (%)	51	7,4	32	73
Social bakgrund och personlighet				
Föräldrar har högst gymnasieutbildning (%)	63	16	30	100
Föräldrar har högst universitetsutbildning (%)	10	7,1	0	32
Minst en förälder arbetslös (%)	6	4,3	0	20
Endast sammanboende med en förälder (%)	21,1	7,42	3,6	43,3
Antal år bosatt i Sverige (4-gradig skala)	1,25	0,27	1	2,3
Känner sig svensk (%)	84,5	14,	22,2	100
Hamnar ofta i häftig ordväxling (%)	30,8	7,6	8,7	48,4
Ofta arg och irriterad (%)	47,4	8,5	19,0	68,0
Känsla av sammanhang (index 8 frågor, 4-gradig skala)	2,89	0,12	2,56	3,37
Kamrater och fritid				
Umgås helt/delvis med asociala kamrater (%)	84,5	14,1	22,2	100
Umgås helt/delvis med "icke-asociala" kamrater (%)	60,9	9,8	38,0	86,9
Pengar till fritid och nöjen per månad (7-gradig skala)	3,25	0,29	2,39	4,2
Organiserad fritidssysselsättning (%)	23,7	11,0	4,7	62,5
Föräldrar				
Beslutsfattande i familjen (4-gradig skala)	2,9	0,24	1,66	3,44
Antal aktiviteter tillsammans med föräldrar (%)	0,615	0,076	0,421	0,851
Föräldrar vet var barnet är på helgkvällar (%)	91,7	4,3	70,5	100
Föräldrar vet vilka barnet umgås med (%)	84,6	5,9	57,6	95,9
Föräldrar intresserar sig för hur det går i skolan (%)	97,6	1,9	91,8	100
Föräldrar bjuder på alkohol (%)	3,1	3,1	0	22,2
Förälder dricker för mycket alkohol (%)	6,3	3,1	0	20,0
Anförtroar sig till föräldrar (%)	55,0	6,5	40,9	75,0
Antal rökare i hemmet	0,62	0,15	0,26	1,0
Skolan				
Trivs i skolan (5-gradig skala)	2,0	0,21	1,36	2,42
Sjukfrånvaro (5-gradig skala)	2,0	0,13	1,75	2,50
Skolk (5-gradig skala)	1,64	0,21	1,00	2,28
Fusk (5-gradig skala)	1,80	0,25	1,08	2,74
Blivit mobbad (5-gradig skala)	1,20	0,08	1,03	1,44
Mobbat andra elever (5-gradig skala)	1,27	0,12	1,00	1,72
Skolklimat (index 16 frågor, 4-gradig skala)	2,70	0,18	2,31	3,28
Lärares förväntningar (2 frågor, 4-gradig skala)	1,94	0,03	1,83	2,00

Lärares normer (2 frågor, 4-gradig skala)	1,87	0,07	1,65	2,00
Stöd till elever (2 frågor, 4-gradig skala)	1,89	0,06	1,68	2,00
Undervisningens kvalitet (2 frågor, 4-gradig skala)	1,83	0,07	1,61	1,98
Elever medverkar i planering (2 frågor, 4-gradig skala)	1,73	0,10	1,51	1,95
Fysisk miljö (2 frågor, 4-gradig skala)	1,59	0,17	1,04	1,94
Samverkan med hemmet (2 frågor, 4-gradig skala)	1,90	0,05	1,7	2,0
Skolans ledning (2 frågor, 4-gradig skala)	1,71	0,12	1,4	2,0
Rollspel i drogförebyggande arbete (%)	22,6	14,1	1,9	68,3
Fullständiga betyg i kärnämnen (%)	84,9	11,5	44,4	100

Kriminalitet

Första brott före 13 år (%)	21,3	7,5	5,7	44,4
Brottsoffer det senaste året (%)	18,3	6,9	3,9	40,8
Antal mindre allvarliga brott	8,4	2,9	3,6	15,7
Antal allvarliga brott	1,1	0,86	0	4,7

Droger

Sniffat minst en gång (%)	9,0	5,5	0	21,4
Dagligrökare/snusare (%)	16,4	7,9	0	42,1
Berusad minst en gång (%)	71,0	9,9	3,9	9,5
Berusade första gång före 13 år (%)	10,3	6,0	0	34,6
Årskonsumtion cl 100%	370	167	77	983
Narkotika minst en gång (%)	13,7	7,1	0	38,1
Använt narkotika minst två gånger senaste månad (%)	2,5	2,8	0	14,7

AKTUELLA RAPPORTER från FoU-enheten

2002

2002:1	Knut Sundell Ylva Kraft	<i>Femteklassares kunskap, attityd och erfarenhet av tobak, alkohol och andra droger</i>	80 kr
2002:2	Jan Blomqvist	<i>Att sluta med narkotika – med och utan behandling</i>	180 kr
2002:3	Knut Sundell	<i>Familjerådslag i Sverige. Socialtjänstens fortsatta insatser till barn och föräldrar</i>	150 kr
2002:4	Agneta Hugemark Karin Wahlström	<i>Personlig assistans i olika former – mål resurser och organisatoriska gränser</i>	150 kr
2002:5	Irja Christophs	<i>Tvångsvård. På gott och ont</i>	120 kr
2002:6	Hjördis Gustafsson	<i>Hammarby Sjöstad tillräcklig för alla?</i> Delstudie 3: Förhandlingar	80 kr
2002:7	Knut Sundell	<i>Är åldersblandade klasser bra för eleverna?</i> En jämförande studie av 752 elever i årskurs 2 och 5	80 kr
2002:8	Ann-Christin Kjellman	<i>Profilklasser i matematik och naturvetenskap i Stockholm. Enkätundersökning gjord med elever i år 8 i ma/no klasserna hösten 2001/våren 2002</i>	80 kr
2002:9	Eva Metell	<i>Föräldrainflytande i skolan. En uppföljningsstudie av föräldraengagemang i grundskolans årskurs två och fem</i>	80 kr
2002:10	Knut Sundell David Shannon Cecilia Andréé Löfholm	<i>Stockholmsungdomar som klottrar</i>	80 kr

2003

2003:1	Knut Sundell Cecilia Andréé Löfholm	<i>Social barnavård i Stockholms stadsdelar</i> En kvantitativ beskrivning av inkommen information och beslut under 1:a kvartalet 2002	80 kr
2003:2	Knut Sundell	<i>Drog- och riskbeteenden hos Stockholmsungdomar. Resultat från 2002 års drog- vaneinventering i grundskolans årskurs nio och gymnasieskolans år två</i>	80 kr
2003:3	Anna Blom	<i>Under rådande förhållanden. Att undervisa särskoleelever – nio lärare berättar. Delprojekt 2</i>	80 kr
2003:4	Hjördis Gustafsson	<i>Hammarby Sjöstad tillgänglig för alla?</i> Delstudie 4: Sickla Udde	80 kr
2003:5	Anna Nylin Elin Wesslander	<i>Lärarbaserade insatser för elever med ADHD/DAMP/ADD-diagnos: en randomiserad studie</i>	80 kr
2003:6	Erik Finne	<i>Statistik över missbrukare, hemlösa och psykiskt störda i Stockholm år 2001</i>	80 kr
2003:7	Knut Sundell	<i>Mellanstadieelevers erfarenhet av droger</i> En jämförande studie av elva- och tolv-åringar i Bologna, Rotterdam, Stockholm och Walsall	80 kr
2003:8	Martin Hassler Linda Havbring	<i>Föräldracirklar – en metod att utveckla föräldraskap</i>	80 kr

2003:9	Agneta Hugemark Charlotte Mannerfelt	<i>Vad är till salu?</i> – om utbud på marknader för grundskolor och personlig assistans	130 kr
2003:10	Cecilia Andréa Löfholm Knut Sundell	<i>Social barnavård i Stockholm.</i> En kvantitativ beskrivning av myndighetsutövande under 1:a kvartalet 2003	80 kr
2003:11	Ulla Beijer	<i>"Man försöker anpassa klienten till de resurser som finns"</i> En femårig uppföljning av 82 hemlösa män i Stockholm – de flesta med psykiska funktionshinder	80 kr

2004

2004:1	Martin Karlberg Knut Sundell	<i>Skolk.</i> Sund protest eller riskbeteende?	80 kr
2004:2	Monica Sonde	<i>Hur fungerar skolan för barn placerade på institution?</i>	80 kr
2004:3	Bassam El-Khoury Knut Sundell	<i>Förväntade och verkliga riskbeteenden bland stockholmselever i årskurs nio</i>	80 kr
2004:4	Knut Sundell Bo Vinnerljung Cecilia Andréa Löfholm Eva Humlesjö	<i>Socialtjänstens barn.</i> Hur många är de, vilka blir insatserna, hur ofta återaktualiseras de och vad händer dem? i vuxen ålder?	150 kr

FoU-rapporter beställs alltid från
FoU-distributionen, Helsingborg, tel 042 – 25 47 15, fax 042 – 20 16 67
 eller fou.stockholm@rapid.se

Baksida

Det finns ett behov av redskap för att identifiera områden eller verksamheter som behöver utveckla det förebyggande arbetet. Det handlar inte bara om att förekomsten av problem är högre i vissa områden än i andra. Det handlar också om att vissa enheter har större potential än andra, i bemärkelsen att de inte utnyttjat sina förutsättningar tillräckligt väl. Om exempelvis två grundskolor har lika många elever som regelbundet dricker alkohol, kan den ena skolan ha en onödigt hög andel givet sina förutsättningar medan den andra har en betydligt lägre andel än de skulle ha haft utan sitt preventiva arbete. I denna rapport beskrivs en metod för att identifiera grundskolor med en större förändringspotential än andra.
